

DOCUMENTE

RESTITUIRI EPISTOLARE Din corespondența lui Teodor Bălan cu Nichita Adăniloie

Harieta Mareci

Când se încearcă reconstituirea, din “fapte mărunte”, a unei vieți de om, când documentația râvnită se vedește insuficientă, când nu există însemnări sub forma memoriilor, iar amintirile se estompează, corespondența devine un câștig real pentru cercetătorul dornic să găsească răspunsuri, să înlănțuie amănunte, să refacă tabloul existenței comune, cotidiene. Cu plusuri sau minusuri, cu exagerări sau rețineri mai mult sau mai puțin conștiente, scrisorile rămân acele documente ce înlesnesc conturarea portretelor umane, a caracterelor, conduitelor, împrejurărilor, evenimentelor, emoțiilor sau neliniștilor cunoscute ori trăite de către semnatarii lor.

Pornind de la aceste considerații, am considerat necesară readucerea în atenție a zestrei epistolare lăsate posterității de Teodor Bălan, prin intermediul unui fragment din corespondența inedită purtată de istoricul bucovinean cu mai tânărul său confrate, profesorul Nichita Adăniloie. Setul de mesaje relevă relația statornicită între doi intelectuali de aleasă ținută, pe care nici distanța și nici apartenența unuia la o altă generație decât a celuilalt nu i-a împiedicat să dialogheze și să colaboreze.

Fără a intenționa o revenire asupra biografiei lui Teodor Bălan și nici asupra traiectului devenirii ca specialist a destinatarului celor mai multe dintre documentele ce urmează, profesorul Nichita Adăniloie¹, dorim doar să fixăm reperele sau cadrul în care aceste epistole au fost redactate, expediate și primite, pornind de la ideea că încă înainte de anul 1960, istoricul bucovinean, stabilit la Gura Humorului, se confruntase cu pasivitatea și cu ignoranța, în formele lor cele mai diverse. Era perioada în care apariția unor studii semnate de către Bălan fusese tergiversată, iar eschivările și modalitățile de a ocoli respingerea categorică generaseră o situație de-a dreptul ingrată. De pildă, *Sistemul fiscal din Moldova până în secolul al XIX-lea* – proiect generos, dacă nu chiar “Lebenswerk-ul” istoricului, așa cum avea să se consemneze într-una dintre epistole² - i se returnase autorului, fără ca refuzul editării să fie imediat și clar exprimat, motivându-se, mai întâi, interpretarea incompatibilă cu cea a altor specialiști³, apoi invocându-se “lipsa studiilor de specialitate din literatura marxistă”⁴ și faptul că bibliografia consultată se oprea la anul 1939⁵. La fel se procedase și cu manuscrisul studiului *Vornicelul și vătămanul*, a cărui apariție fusese confirmată de către academicianul Andrei Oțetea, în numărul 3/1957 al revistei “Studii și materiale de Istorie medie”⁶, dar care risca să „muncezească prin sertare ca hârtie netrebnică”⁷.

Așadar, în peregrinările sale la București, în încercarea de a afla ce alte “corecturi” ori “completări” mai erau necesare pentru ca monografia Câmpulungului Moldovenesc să vadă, în sfârșit, lumina tiparului⁸, Teodor Bălan i-a întâlnit pe câțiva dintre cei ce aveau să-i devină colaboratori pentru următorii ani. Printre ei se număra Nichita Adăniloie, șeful secției de istorie modernă a românilor din cadrul Institutului de Istorie “Nicolae Iorga”⁹, el însuși bucovinean, originar din Plaiul Șarului.

Rânduilele neînțelese ale soartei au făcut ca cei doi să exploateze, ani de zile, beneficiile dialogului scris, singurul în măsură să reducă distanțele, să păstreze activ schimbul de idei și să poarte cu el, peste timp, imaginea istoricului dispus să împărtășească din acumulările sale (prin inițiativa de a ceda dublete din lucrările publicate), din cunoștințe (făcând trimitere directă la surse bibliografice), din intenții (neastâmpărul creator la cei 79 de ani îndemnându-l să solicite noi documente pentru colecțiile sale), dar și din frustrările legate de soarta manuscriselor trimise spre publicare.

Datând din anii 1963-1966, cele 11 scrisori inedite (8 puse nouă la dispoziție, cu generozitate, de către profesorul Nichita Adăniloiaie, iar 3 provenind din fondul personal *Teodor Bălan* aflat la Arhivele Statului din Suceava)¹⁰ vorbesc despre încurajare și solidaritate, despre cunoaștere și informare reciprocă, despre bucurii și neliniști și tot ele recompun efigia cercetătorului rămas fidel chemării sale, mesei de lucru și documentelor ori lucrărilor de pe ea.

*

1.

(carte poștală)

G[ura].H[umorului]. 15/VIII 63

Mult Stimat D-le Adăniloiaie!

Te rog să binevoiești a-mi comunica lista lucrărilor mele pe care le posezi, ca să-ți pot trimite cele pe care nu le ai.

Mulțumindu-ți pentru vizita care m-a onorat, rămân al Dumitale,
T. Bălan

2.

Gh. 5/XI 1963

Mult Stimat Domnule Adăniloiaie!

Confirm primirea scrisorii D-tale din Craiova cu data de 30 oct.a.c.

Voiam de mult să-ți trimit a doua serie de lucrări ale mele. Dar bănuind că ești “pe teren”, am așteptat până voi primi dela D-ta un semn de viață.

Cărțile pe care încerc să ți le trimit sunt:

1. *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachi 1840-1865.*
2. *Câteva documente bistrițene*, 1946, scoase din Muzeul Brukenthal din Sibiu.
3. *Răscoala țăranilor din ocolul Cplgului moldovenesc din 1805.*
4. *Der Ursprung der Familie Constantinovici-Grecul*, 1930.
5. *Forum Nobilium din Bucovina*

Nu le voi trimite decât atunci când vei sosi la Suceava-Gurahumor, sau când voi ști că Te-ai așezat definitiv la București.

În ce privește reforma agrară din Bucovina din anul 1848, îți atrag atenția asupra lucrării mele intitulată:

“Împământenirea țăranilor din Bucovina din anul 1848”

apărută în “Convorbiri Literare” Anul LXXVII nrl. 2, februarie 1944 pag 206-222.

Să nu treci este ea, f[iin]dcă aduce material nou inedit.

În această lucrare este citată toată bibliografia.

Fiindcă te afli la Craiova adaog o rugăminte:

Într-unul din numerele “Arhivei Olteniei” a fost publicată o scrisoare a deputatului țăran din Bucovina din 1848, anume Miron Ciupercovici. N-am apucat s-o copiezi. Se poate să fie și două scrisori ale lui. Te rog să fii atât de bun și să-mi copiezi această scrisoare sau aceste scrisori, cu indicația locului unde se găsesc publicate. Am nevoie de ele.

Cu acest prilej îți atrag atenția, că această scrisoare a lui Miron Ciupercovici nu este identică cu studiul lui T.G. Bulat intitulat: “O danie domnească urmată de o insurecție țărănească în munții Sucevei și o jurisprudență a Domnului Moldovei din 1810”, apărut în “Arhivele Olteniei” an III, nr. 3 iulie-septembrie 1931, p. 149-173.

Această din urmă lucrare a lui Bulat a fost acum folosită de mine în Istoricul meu despre C[âm]p[ulung] Moldovenesc. Deci nu am nevoie de ea.

Cu mari mulțumiri anticipate și cu salutări prietenești

Al D-tale

T. Bălan

3.

6.X.1963*

Stimate tov. profesor,

Revenit de curînd în București, după o absență de 6 săptămîni, am găsit scrisoarea dvs. care mă aștepta de mult timp. Amabilitatea dvs. de a-mi oferi unele lucrări proprii, nu poate decît să mă bucure. De altfel, ca istoric, mă interesează, în mod deosebit, trecutul sbuciumat al regiunii despre care dvs. ați scris, cu competență, regiune în care am văzut și eu lumina zilei. Păcat însă că despre această provincie istorică atît de frumoasă s-a scris prea puțin în ultimii 20 de ani. Dacă timpul îmi va permite voi încerca, în viitor, să-mi aduc și eu modesta-mi contribuție la lărgirea bibliografiei necesare unei istorii a Bucovinei. Începutul l-am făcut cu împrumutarea din 1921, lucrare ce va apărea, anul acesta, în revista „Studii”.

În privința lucrărilor dvs. trebuie, cu regret, să mărturisesc că nu posed, în biblioteca mea decît următoarele:

1. *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul “Bucovina”* (1924)
2. *Documente bucovinene, vol.III, 1573-1720* (1937)
3. *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc* (1960)

Dacă mi-ați putea trimite unele lucrări, din celelalte, în cazul că aveți mai multe exemplare, v-aș rămîne îndatorat.

Multe salutări și urări de sănătate dvs. și soției dvs.

N. Adăniloiaie

* Arhivele Naționale Suceava, Fond personal *Teodor Bălan*, pachet III, doc 1, f.1-2, orig.

4.

Dragă Domnule Adăniloiaie!

La scrisoarea D-tale din 6/X a.c. Îți trimit următoarele lucrări ale mele, pe care le-am găsit într-una din lăzi ce se găsesc în pod:

1. *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina*, 1923.
2. *Teodor Racocce și Cherstomaticul românesc*, 1925.
3. *Berladnicii*, 1928.
4. *Teodor Racocce: Cherstomaticul românesc din anul 1820, 1930.*
5. *Vornicia în Moldova*, 1931.
6. *Documente bucovinene*, vol. I, 1507-1653, 1933.
7. *Răspuns d-lui Constantin V. Dimitriu*, 1935.
8. *Rolul lui Vasile Bodnarescu în preajma Unirii*, 1938.
9. *Domnul Moldovei Grigorie Ghica și ziarul “Bucovina” 1850, 1943.*
10. *Lămurirea unei confuzii istorice*, 1945.

Până acum Îți trimit aceste 10 lucrări. Când va sosi primăvara și voi mai avea puțința să mă sui în pod, voi căuta într-o a doua ladă. Poate găsesc alte lucrări, pe care ți le voi trimite.

Îmi pare rău că nu am putut găsi lucrările zise *Noi documente câmpulungene* și *Documente bistrițene* care, după cum văd, te interesează în special. Deci să așteptăm sosirea primăverii.

Între lucrările mele rămase în manuscris se găsește una intitulată: *Conflictul pentru regiunea Dornei dintre Moldoveni și Bistrițeni*, lucrare scrisă în baza documentelor găsite în Ardeal. Noile documente găsite le anexează la această lucrare. Păcat că lucrarea aceasta nu poate vedea lumina tiparului. Ca dornean, ce ești, lucrarea aceasta Te va putea interesa în special. Dar cum am întrerupt legăturile mele cu Bucureștii, lucrarea va zace încă mult în arhiva mea particulară.

Rugându-te să-mi confirmi primirea lucrărilor mele, rămîn cu cele mai bune sentimente al D-tale

T. Bălan

P.S. *Vornicia în Moldova* este lucrarea mea de docență, despre care N. Iorga a susținut că e model de lucrare.

5.

[nedatată]

Dragă Domnule Adăniloiaie,

Mulțumesc pentru urările trimise cu prilejul Anului Nou, la care răspund cu aceleași sentimente, dorindu-Ți multă bucurie și succes în stăruința D-tale.

Îmi pare rău că n-ai găsit scrisoarea lui Miron Ciupercovici în “Arhivele Olteniei”. După cât îmi aduc aminte, scrisoarea aceasta a fost publicată de Bulat. S-o fi publicat în altă revistă din Oltenia? Mi-ar părea rău să nu dăm de această scrisoare. Mi-ar lipsi în colecția mea de *Documente câmpulungene*.

În “Arhivele Olteniei” anul III nr 3, iulie-sept 1931, pag.149-173 Bulat și-a publicat articolul despre insurecția țărănească din munții Sucevii, iar scrisoarea lui M. Ciup[ercovici] stă în legătură cu această răscoală.

În urma promisiunii ce Ți-am făcut-o, am făcut un mic pachet conținând următoarele lucrări ale mele:

1. *Din corespondența lui Mih[ail]. Kogăln[iceanu]. cu frații Hurmuzachi*
2. *Câteva documente bistrițene*
3. *Răscoala țăranilor din ocolul C[âm]p[ulun]gului Moldovenesc din 1805.*
4. *Forum Nobilium din Bucovina*

Aceste lucrări sunt menite D-tale, dar nu le-am expediat până nu primesc o veste dela D-ta că Te afli acum acasă.

Pot să le expediez acum?

Aștept avizul D-tale.

Întreb dacă, din când în când, a[i] fi dispus să mă servești cu copii de documente. Ți-aș fi foarte mulțumitor și ai face un mare servici și științei românești.

Trimițându-Ți D-tale și soției D-tale toate gândurile mele cele bune, rămân al D-tale
Teodor Bălan

6.

14. I. 1964*

Stimate Domnule Profesor,

Eu mai stau în București cel puțin 2 săptămîni, după care voi face o nouă deplasare pe la arhivele din nordul Moldovei (Iași, Botoșani, P. Neamț, Fălticeni, Suceava). Deplasarea aceasta va dura cam o lună și e tot în legătură cu reforma agrară din 1864. De obicei eu fișez sau rezum materialele de arhivă și numai pe acele deosebit de importante le copiez integral.

N-am înțeles din scrisoarea dvs. la ce fel de copii de documente vă referiți. Ce probleme? Ce perioadă? Ce regiune? Din Transilvania și Bucovina am f. puține documente inedite. Unele din acestea le-am folosit în lucrarea apărută în Studii 4/1963.

Nu știu care anume v-ar interesa.

Revista *Arhivele Olteniei* s-a ocupat – prin îngrijitorii și autorii ei – și a publicat, în proporție de 99%, materiale referitoare la trecutul Olteniei. Când cercetam la Craiova, am găsit – îmi amintesc – și o scurtă însemnare a lui Bulat despre unele acțiuni din Bucovina; nici vorbă despre scrisoarea lui Miron Ciupercovici. Nu știu în ce număr era însemnarea respectivă. Acum am răsfoit numerele menționate de dvs., din nou. E necesară o precizare: anul III al revistei nu e 1931, ci 1924, iar 1931 e al X-lea an de apariție. Am cercetat și anul III și X dar, la paginile respective (149-173), indicate de dvs., nu se găsește nici un articol semnat de Bulat, în privința insurecției țărănești din munții Sucevei.

Cînd voi dispune de puțin timp voi cerceta și alte publicații ale vremii și sper să găsesc pe undeva scrisoarea lui Ciupercovici.

Multă sănătate, la revedere

N. Adăniloiaie

* Arhivele Naționale Suceava, Fond personal *Teodor Bălan*, pachet III, doc 2, f.1-2, orig.

7.

Dragă Domnule Adăniloiaie,

Acum o lună Ți-am trimis un pachet cu unele lucrări ale mele.

Întrucît n-am primit nici un răspuns, Te rog să binevoiești a-mi confirma primirea.

Cu multe salutări și cu dorința de a ne revedea, rămân al D-tale

Teodor Bălan

Gura Humorului 3/III 1964

8.

10.III.1964*

Stimate Domnule Profesor,

Am primit de mai bine de o lună lucrările trimise de dvs. De la poștă mi s-a dat să completez o adresă către dvs. prin care se confirma primirea lor din parte-mi. Am completat-o și vi s-a expediat dvs. Se prea poate ca ea să nu fi ajuns la Gura Humorului.

Întrucît am plecat apoi din București am lăsat ca un răspuns mai amplu să vă dau la întoarcere. Prin Moldova de nord n-am mai ajuns. Poate prin mai sau iulie să pot cerceta și arhivele de acolo. Cu zece zile în urmă, întâlnindu-mă cu profesorul Bulat, l-am întrebat dacă știe ceva de scrisoarea lui Miron Ciupercovici; unde și în ce revistă a apărut? El mi-a spus că a publicat unele documente bucovinene în Revista istorică. Am cercetat revista respectivă și am găsit în nr. XI, 2 documente, dar care erau altele, din 1782, în legătură cu hotărnicia unor moșii din Bucovina, proprietăți ale Mitropoliei Moldovei.

Prof. Bulat m-a întrebat ce mai faceți și m-a rugat să vă transmit salutări și urări de sănătate din parte-i. Aceleași urări le aveți și din partea mea, împreună cu mulțumiri pentru lucrările trimise și cu omagii și sărutări de mîni soției dvs.

Prof. N. Adăniloiaie

* Arhivele Naționale Suceava, Fond personal *Teodor Bălan*, pachet III, doc 3, f.1-2, orig.

9.

Gh. 19 ian. 1964.

Mult Stimat Domnule Adăniloiaie,

Răspund la scrisoarea D-tale din 14 ian. a.c. primită ieri.

Întrucât scrisoarea lui Miron Ciupercovici nu se poate găsi, ar fi bine să renunți la ea. Ea îmi trebuia numai pentru completarea volumului meu de documente câmpulungene, încă nepublicate.

Nu greșesc dacă susțin că această scrisoare a apărut în "Arhivele Olteniei".

Dar să-i dăm pace, să doarmă liniștită.

În ce privește reforma agrară din 1864, în Arhivele Statului din Suceava nu vei găsi material, întrucât în Bucovina împământenirea țăranilor a avut loc între anii 1849-52. Dar se poate încerca, întrucât în Arhivele din Suceava au fost depozitate documente din satele regățenești aparținătoare astăzi Regiunii Suceava.

În ce privește Reforma agrară din Bucovina din anul 1849 etc. vei găsi material în studiul meu intitulat: *Împăământarea țăranilor din Bucovina din anul 1848*, apărut în “convorbiri Literare”, Anul LXXVII, nr. 2, februarie 1944, pag. 206-222.

Nu știu la ce copii de documente Te-ai referit D-ta în scrisoare! Nu-mi aduc aminte să-ți fi cerut asemenea copii.

Dacă e vorba de copii de documente atunci ar veni în vedere unele documente din Biblioteca Academiei, pentru care am notat cotele lor. Dacă ai avea bunăvoința să mi le copiezi, aș fi fericit.

În anexă îți trimit unele din lucrările mele pe care Ți le-am promis.

Sunt bucuros să aflu că în luna ce vine vei abate prin meleagurile noastre. De pe acum Îți spun că sunt bucuros de revedere.

Cât despre copiile documentelor ce mi-ar trebui, iată unele din dorințele mele:

- 1) 1551 mart[ie].21 Vaslui: Dania mitrop[olitului]. Gregori cătră măn[ăstirea] Voroneț
Acad. Rom. peceti 175 orig slavon.
 5. 1615 apr[ilie]. 16: Măn[ăstirea] Sucevița, satul Negoești
ac. Rom. Doc LXI/22.orig.slav.
 6. 1597 12/VII: satul Horodnic se dăruiește măn[ăstirii]. Sucevița
Copie slav. Arh. Stat. București M-rea Coșula IV/7
 7. 1605 11/VII: Satul Balița ptr. măn[ăstirea]. Voroneț
Copie slavă. Arhiv. Stat. Buc., Depuneri sub această dată.
Deocamdată atâta.
- Sper ca o să-ți trebuiască unele din broșurile pe care Ți le trimit.
Cu cele mai alese sentimente,
Al D-tale

T. Bălan

10.

Dragă Domnule Adăniloiaie,

Spre mare mai surpriză și bucurie în ziua de 1 ian.a.c. factorul poștal mi-a adus pachetul cu studii trimis de Domnia Ta.

Îți trimit mulțumirile mele pentru atenția pe care mi-ai arătat-o și sunt sigur că mă voi putea servi cu folos de studiile trimise.

Dorindu-Ți un An Nou fericit, ferit de nevoi și de neplăceri, rămîn al Domniei tale

Cu prietenie

Teodor Bălan

Gura Humorului, 2 ian. 1965.

11.

18.III.66

Mult Stimat Domnule Adăniloiaie!

Am primit ieri un colet cu următ.cărți scrise de D-Ta:

- 1) *Formation de l'etat national roumain.*
- 2) *Unirea Principatelor Române*
- 3) *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*
- 4) *Nouvelles etudes d'histoire*
- 5) *Studii și articole de istorie vol VI și VII*

M-am bucurat foarte mult primindu-le.

Îți mulțumesc f. mult pentru atenția pe care mi-ai arătat-o. Nu știu cu ce m-aș putea revanșa.

Le voi citi pe rând.

Cu acest prilej îmi vei da voie să mă adresez cu o rugămintă.

Acum 6 ani, adică în 1960, Academia mi-a cerut lucrarea: *Sistemul fiscal în vechea Moldovă până în secolul al XIX-lea*.

I-am trimis-o, iar după două săptămâni mi s-a înapoiat lucrarea cu observarea jignitoare, că, întrucât altul scrie despre acest subiect, vă înapoiem lucrarea.

Am răspuns că o lucrare se înapoiază dacă e greșită. Întrucât nu mi se indică nici o greșeală, gestul făcut față de mine m'a jignit. Iar o lucrare de mare dimensiuni ca a mea nu se poate recenza în 2 săptămâni, deci ea n-a fost recenzată, ci simplu respinsă. Întrucât lucrarea mea este cea mai voluminoasă și mai importantă pe care am scris-o, am ținut să rup legăturile cu acele cercuri care au înțeles să se poarte astfel cu mine. Nu sunt nici elev de liceu, lucrarea căruia trebuie clasificată de profesor, nici nu sunt la începutul carierei mele de istoric, căruia i se poate spune că nu știe scrie. Astfel am fost silit să mă retrag și să nu mai solicit nici o publicare, nici să trimit la cerere lucrări de ale mele.

Rugămintea mea e, ca să binevoiești a căuta care este lucrarea care a fost preferată lucrării mele, iar dacă a fost publicată rog să mi se indice titlul și autorul ca s-o pot procura la Cartea prin poștă.

A doua rugămintă este: Acum 5 ani am trimis D-lui Oțetea lucrarea mea: *Vornicelul și vatamanul*. De atunci am cerut-o să mi se restituie; mi s-a promis, dar nu mi s-a restituit. Doresc s-o primesc, ptr. că n-am scris-o să muncezească prin sertare ca hârtie netrebnică. Rog să binevoiești a interveni la Dl. Oțetea ca să mi-o restituie.

Mulțumindu-Ți încă odată pentru prietenescul gest ce l-ai făcut față de mine, Îți trimit multe salutări și rămân al Dtale

Teodor Bălan

18.III.1966

Résumé

Tout en considérant nécessaire la remise en question de la dot épistolaire laissée à la postérité par Teodor Bălan, l'auteur se propose de présenter un fragment de la correspondance inédite de l'historien de Bucovine avec son plus jeune confrère, le professeur Nichita Adăniloiaie. Leurs messages relèvent la relation établie entre deux grands intellectuels, que ni la distance ni l'appartenance à des générations différentes ne les ont pas empêché à dialoguer et à collaborer.

Datant des années 1963-1966, les 11 lettres inédites parlent de l'encouragement et de la solidarité, de la connaissance et de l'information réciproque, de joies et des inquiétudes. Elles recomposent, aussi, l'effigie du chercheur resté fidèle à sa vocation, à sa table de travail et aux documents ou aux oeuvres qui s'y trouvaient.

NOTE:

¹ Pentru detalii, vezi Harieta Mareci, *Teodor Bălan. Viața și opera*, Iași, Ed. Junimea, 2003 și Mihai Iacobescu, *Istoricul Nichita Adăniloiaie*, "Codrul Cosminului", seria nouă, Suceava, nr. 3-4 (13-14), 1997-1998, p. 403-419

² Pavel Țugui, *Scrisori primite de la Teodor Bălan*, în "Codrul Cosminului", serie nouă, 1996, nr.2 (12), p. 458.

³ *Ibidem*, p. 453.

⁴ *Ibidem*, p. 454.

⁵ *Ibidem*, p. 457.

⁶ Vasile Gh. Miron, Mihai Șt. Ceaușu, *Scrisori de la C.C. Giurescu, M.I. Kogălnicenu, A. Oțetea, S. Pușcariu, R. Rosetti, I.E. Torouțiu către Teodor Bălan*, în "Suceava", XI-XII, 1984-1985, p. 335.

⁷ Vezi scrisoarea nr. 11.

⁸ "Odiseea" monografiei *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc* e ilustrată într-o serie de scrisori, o parte dintre ele publicate de către Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceaușu și Pavel Țugui: Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceaușu, *Scrisori de la C.C. Giurescu, M.I. Kogălnicenu, A. Oțetea, S. Pușcariu, R. Rosetti, I.E. Torouțiu către Teodor Bălan*, "Suceava", XI-XII, 1984-1985, p. 335; Pavel Țugui, *Teodor Bălan. Profil biobibliografic*, "Glasul Bucovinei", VII, 2000, nr. 1, p. 64; Idem, *Scrisori primite de la Teodor Bălan*, "Codrul Cosminului", serie nouă, 1996, nr. 2 (12), p. 440, 453.

⁹ Mihai Iacobescu, *Istoricul Nichita Adăniloaie*, "Codrul Cosminului", seria nouă, Suceava, nr. 3-4 (13-14), 1997-1998, p. 407.

¹⁰ Pentru conformitate, am ales păstrea formele "ă" și "î" așa cum apar în original